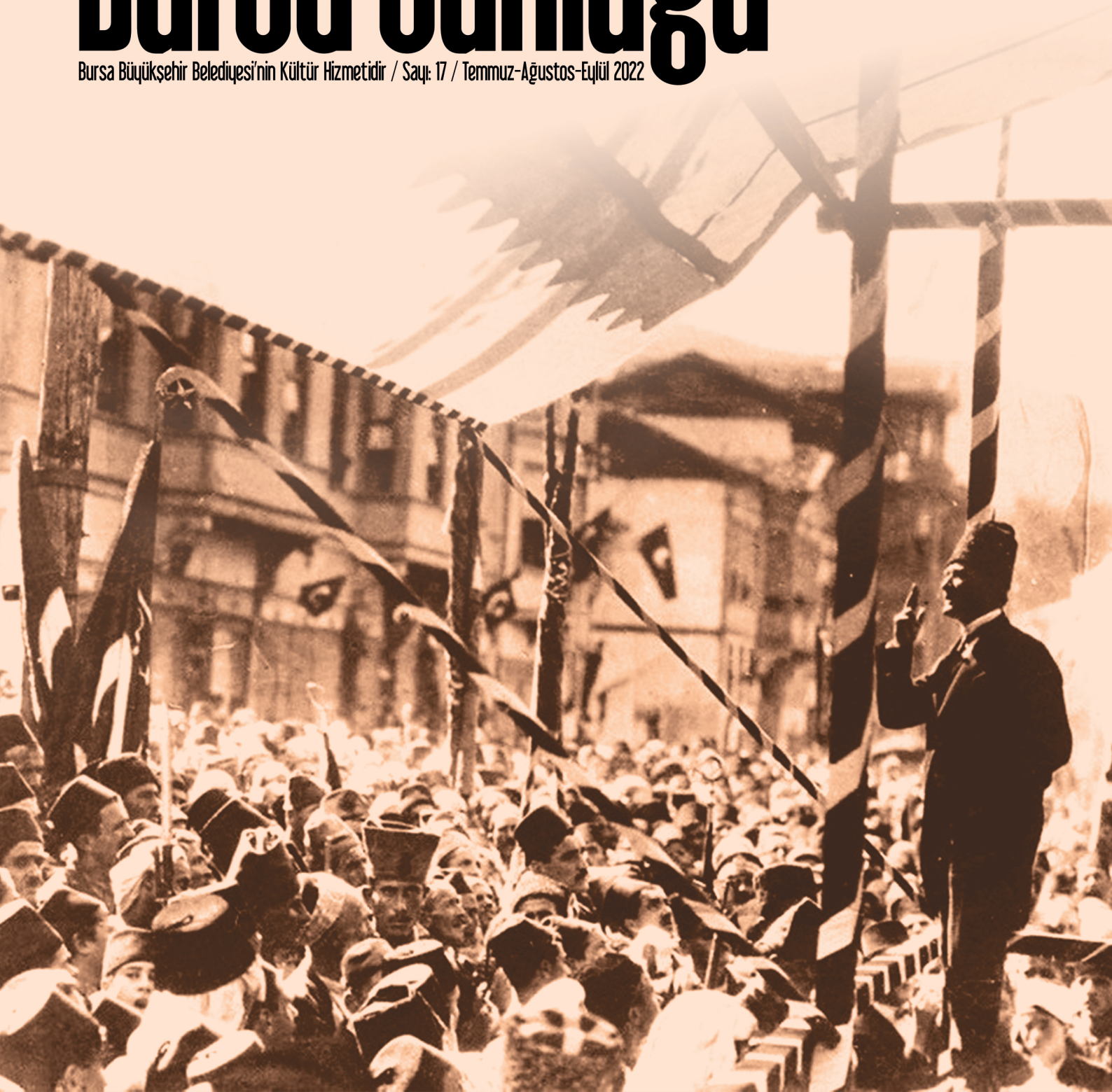

Bursa'nın Düşman İşgalinden Kurtuluşunun 100. Yılı

Bursa Günlüğü

Bursa Büyükşehir Belediyesi'nin Kültür Hizmetidir / Sayı: 17 / Temmuz-Ağustos-Eylül 2022

Bursa Günlüğü

Temmuz - Ağustos - Eylül 2022, Sayı: 17

Ücretsizdir

Yerel Süreli Yayın

Üç ayda bir yayınlanır

İMTİYAZ SAHİBİ

Bursa Büyükşehir Belediyesi Adına

Alınur Aktaş

YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ (SORUMLU)

Ahmet Bayhan

YAYIN KOORDİNATÖRÜ

Sefer Göltekin

GENEL YAYIN YÖNETMENİ

M. Sedat Sert

EDİTÖR

İbrahim Büyükkurban

KATKIDA BULUNANLAR

Ekrem Şahin, Ömer Kır, Selçuk Salih Başkan,
Nesrin Alemdar, Halil Anbaratepe

FOTOĞRAFLAR

Nilay Şahinkanat İlcebay, Adem Akçora,
Ömer Erhan Bakan, Nevzat Çalikuşu,
Behçet Kemal Yeşilbursa, Ömer Faruk Dinçel,
Uğur Ozan Özen, Tahsin Yıldırım, Salih Erol,
Kerim Bayramoğlu, Mustafa Şahin,
Y. Kenan Yetişen, Zümrüt Üskül,
CBMK, SALT Arşivi, AA, İSAM, ATASE, BOA,
IRCICA, VGM, YEK, BBB Arşivi

KAPAK GÖRSELİ

Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Bursa Ziyareti
{ 11 Eylül 1924 }

GRAFİK TASARIM

Bursa Kültür A.Ş.

İLETİŞİM

Bursa Büyükşehir Belediyesi
Zafer Mah., Ankara Yolu Cad., No: 1
P.K. 16270, Osmangazi / Bursa
Tel : 444 16 00
iletisim@bursagunlugu.com
www.bursagunlugu.com
www.bursa.bel.tr

BASKI

renkvizyon
MATBAACILIK A.Ş.

Anadolu Mah., Karlıdağ Cad., No: 32
Yıldırım / Bursa
Tel: 0224 251 04 14
www.renkvizyon.com.tr

Bu dergide yer alan yazı ve görsellerin tüm hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir. Yazıların hukuki sorumluluğu yazarlarına aittir.

İçindekiler

4

30 Ağustos Zaferi ve Bursa'nın Kurtuluşu
Prof. Dr. Behçet Kemal Yeşilbursa

10

Bursa'nın Yunan İşgalinden Kurtuluşu
Doç. Dr. Celil Bozkurt

14

Bursa-Yenişehir'de Yunan İşgali ve Kurtuluş
Dr. Salih Erol

20

Geldikleri Gibi Gittiler
Hasan Erdem

26

Bursa'nın İşgal Yılları
Mustafa Özçelik

30

İşgal Sırasında Meydana Gelen Bir Vaka
Ömer Faruk Dinçel

34

Dönemin Matbuatında İşgal ve Kurtuluş
Tahsin Yıldırım

56 | Ioannes Theologos Pelekete
(Aya Yani) Manastırı
Prof. Dr. Mustafa Şahin

Trilyeliler tarafından "Aya Yani / Yanni" olarak bilinen ancak daha önce 1867 yılında Kleonymos ve Papadopoulos tarafından "Ioannes Theologos Pelekete Manastırı" olarak lokalize edilen manastır kompleksi, Trilye / Trigleia (Zeytinbağı)'nın 3 km batısında, deniz kenarında özel şahsa ait bir zeytinliğin içinde yer almaktadır.

40 | Kurtuluşun 100. Yılında
Bursa'ya Yansıyanlar
Kerim Bayramoğlu

46 | Bursa Gezileri: Işıklar
Prof. Dr. Osman Çetin

60 | Veliyyüddîn-zâde
Admed Paşa
Özlem Güngör

52 | Günlük: Hilâli Görmek
Prof. Dr. Mustafa Kara

64 | Bir Edebiyat Mekânı: Bursa Halkevi
Nevzat Çalikuşu

68 | Uludağ ve Turizmi
Y. Kenan Yetişen

76 | Kamer, Erten, İlhan ve
İpek Matbaaları
Uğur Ozan Özen

82 | Bursa Dulhane Vakfı
Zümrüt Üskül

88 | Bursa Hanları ve Şadırvanlı Han
Nesime Beyza Kemikli

92 | Bursa Aktopraklık Neolitik Yerleşimi
Muhammet Mustafa Şahin

96 | Genç Kalemler,
Bursa'nın Hikâyesini Yazacak
Haber

Trilye / Mudanya'da Gözlerden Uzak Bir Manastır: Ioannes Theologos Pelekete (Aya Yani) Manastırı

Trilyeliler tarafından “Aya Yani / Yanni” olarak bilinen ancak daha önce 1867 yılında Kleonymos ve Papadopoulos tarafından “Ioannes Theologos Pelekete Manastırı” olarak lokalize edilen manastır kompleksi, Trilye / Trigleia (Zeytinbağı)’nın 3 km batısında, deniz kenarında özel şahsa ait bir zeytinliğin içinde yer almaktadır (Resim 1).

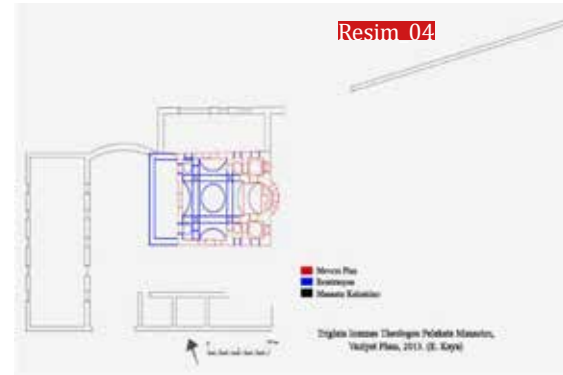
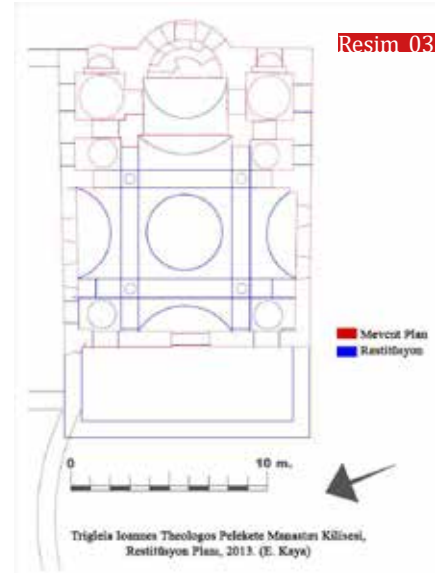
Rivayete göre, Başpiskopos ile araları bozulan ve aforoz edilen Aya Yanni,

Aya Yorgi ve Aya Sotri isimlerindeki üç papaz müritleriyle birlikte bugünkü Trilye’nin bulunduğu bölgeye gelerek üç ayrı yerde üç farklı manastır kurmuşlardır. Bunlardan birisi de konumuzu oluşturan Aya Yani Manastırı’dır (Resim 2).

Hygomenlerin yaşam öykülerinden yola çıkarak manastırın inşa tarihi için MS. 709 yılı önerilmekte, manastırın ilk başrahipleri olarak da Hilarion ya da Theosteriktos gösterilmektedir. St. Stephen vitasında MS.

764 yılında 342 keşişten oluşan bir grubun Ioannes Theologos Pelekete Manastırı’na katıldığının bildirilmesi, manastırın MS. 8. yüzyılın 2. yarısında halihazırda mevcut olduğunu göstermektedir. Buna karşın bu erken tarihî yapının korunan mimari özellikleri ile desteklemek zordur. E. Kaya, Manastır Kilisesi’nin MS. 9. yüzyılda görülmeye başlanan başkent tipi kapalı Yunan haç planı özelliği göstermesinden hareket ederek, en azından manastırın merkezinde bulunan

kilisenin MS. 10. yüzyılın 2. yarısında inşa edildiğini düşünmektedir (Resim 3). Diğer bir ifade ile MS. 709 yılında inşa edildiği düşünülen manastırın ilk kilisesi hâlâ gizemini korumaktadır.

Aslında Aya Yani Manastırı rahipleri çok asi bir kişiliğe sahiptirler; diğer bir ifade ile ikonoklast (ikona kırıcılar) karşıtı politikaları nedeniyle çok sıra dışıdır. Hatta bu nedenle manastır kompleksi MS. 8. yüzyılın 2. yarısında kilisesi ile birlikte yıkılıp yıkılmış, yüzyılın sonlarına doğru tekrar onarılmıştır. Bu olayı manastırın baş rahiplerinden Theosteriktos şöyle aktarmaktadır: “763-764 ya da 766-767 yıllarında bir kutsal perşembe günü ayini sırasında askerler manastırı bastılar ve manastırın kilisesiyle ahırını da dâhil olmak üzere çevresini ateşe verdiler. Bununla yetinmeyip benimle birlikte 38 rahibi yakalaya-

rak zincire vurup işkence ettiler. Benim burnumu kesip sakalımı yaktılar; tutuklanan diğer 38 keşişi ise Ephesus’a (Efes) götürerek antik hamamın mahzeninde yakarak öldürdüler.”

Daha sonraki olaylardan anlaşıldığı kadarıyla, işkence ve saldırılara rağmen Aya Yani Manastırı rahipleri ikonoklast karşıtı politikalarından tek adım geri atmamışlardır. Örneğin dönemin imparatoru Theophilos, Rahip Macarios (815-818) ve Sergios’un (828-842), ikonoklazm karşıtı söylev ve düşüncelerini zayıflatmak üzere bir adamını görevlendirmiştir.

19. yüzyıla kadar manastır ile ilgili fazla bir bilgimiz bulunmamaktadır. Ancak 1855 yılındaki büyük Bursa depreminde manastır kompleksi de büyük hasar görmüş, büyük bir bölümü yıkılmıştır. Yapılar, kısa bir zaman zarfında onarılmış olsa da bu

defa 1880 yılında büyük bir yangın geçirmiştir. Yangın sonrasında tekrar onarılan manastır, Heybeli Ada’daki Papaz Okulu’na bağlanmıştır.

Kilisenin deprem sonrasında yıkılıp, tekrar inşa edildiği, kilisenin girişine yerleştirildiği rivayet edilen 1856 tarihli kitabeden anlaşılmaktadır: “Her şeyi yiyen zaman içinde bu kilise ayakta durdu. Ancak Bursa’yı yok eden depremde bu kilise temelden itibaren yıkıldı ve bir harabe hâline geldi. Ama papazların çabası ve diğer insanların sevgisi ve parası sayesinde bu kilise Nisan 1856’da yeniden inşa edildi.”

Kilisenin planı, ilk 1676 yılında Dr. J. Covel, ardından 1973 yılında C. Mango ve I. Şevçenko, en son olarak da E. Kaya tarafından çizilmiştir. Kaya’nın çizimi ile ilk defa manastır kompleksinin tamamı belgelenmiştir (Resim 4).

Kilise ve çevresinde korunan kalıntılardan anlaşıldığı kadarıyla, manastır kompleksi bir kilise, ahır olarak kullanılan bir mekân, keşiş hücreleri

Resim 05

Resim 06

olduğu düşünülen mekânların duvar kalıntıları, kilisenin kuzeyine bitişik yapılmış dikdörtgen planlı bir mekân, kuzeydoğuya uzanan ve toprak altında kalmış olan bir çevre duvarından oluşmaktadır. Korunan yapılar, manastır kompleksinin kilisenin çevresinde gelişen bir planlamaya sahip olduğunu göstermektedir.

Kompleksin merkezinde yer alan kilise, plan bakımından kapalı Yunan haçı plan tipinin gelişmiş bir versiyonudur. Yapının narteks bölümü günümüze kadar ulaşmamıştır. Kuzey-güney yönünde dikdörtgen, 3.80 x 10 m. genişliğinde olduğunu tespit edilen narteksin batısındaki duvar, definciler tarafından açığa çıkartılmıştır. İçte

Resim 07

ve dışta yarım daire biçiminde şekillenen ana apsiste üç basamaktan oluşan ve 1 m. yüksekliğe ulaşan synthronon bölümü bulunmaktadır (Resim 5). Apsiste ayrıca yuvarlak kemerli üç pencere vardır. Apsisin her iki yanına simetrik biçimde yerleştirilen ve prothesis - diakonikon odalarından

oluşan pastophorion odalarının apsiddolleri içte yarım daire, dışta ise düz cephe şeklinde inşa edilmiştir.

Yapının doğu bölümünü zemininden 4 m. ve 6 m. yüksekliklerde Roma Dönemi devşirme malzemelerinden oluşan birer sıra mermer silme çevrelemektedir. Üst sırada yer alan mermer blokların zemine bakan alt yüzlerinde yumurta ve bitkisel bezemeli kornişler bulunmaktadır (Resim 6). Buradan düşen parçalardan birisi naosun doğusunda kısmen üzeri toprakla örtülü durumda yerde durmaktadır (Resim 7). Yine alana dağılmış durumda üzerinde haç motifi korunan korkuluk levhası parçası (Resim 8) ve impost sütun başlığı dikkat çekmektedir (Resim 9). C. Mango ve I. Ševčenko'nun 1973 yılında çektikleri fotoğrafta korkuluk levhasının sağlam olduğu görülmektedir (Resim 10).

Daha önceki yıllarda yapılan çalışmalarda yer alan fotoğraflardan, haç kabartmalı korkuluk levhası, prothesis apsisinde yer alan meander kabartmalı geç antik döneme ait bir silme, haç kabartmalı iki adet impost başlık ve güney cepheye yerleştirilen Roma Dönemi'ne ait iki lahit parçası dikkat çekmektedir (Resim 11). Bu mermer parçaların tamamı ne yazık ki günümüzde kayıptır.

Kilisenin güneyinde batıya doğru uzanan 4.10 x 4.80 m. ölçülerinde bir oda ayakta kalmıştır. Duvarında devşirme mermer mimari elamanların da kullanıldığı bu oda Euangelides ve Panchenko'nun bahsettiği papaz odalarından birisi olmalıdır (Resim 12).

Manastırın 55 m. kuzeydoğusunda kayaya oyulmuş bir keşiş hücrelerine ait kalıntı yer alır (Resim 13). Definciler tarafından mağara girişi olduğu düşüncesi ile etkili şekilde tahrip edilen odadan geri kalan izlere göre, odanın kenarları harç ve moloz taş örgülü duvar ile çevrelenmiştir. Odanın içinde doğu duvarda yer alan niş kısmen korunmuş olsa da oda içinde olması gereken diğer nişler ve seki tamamen tahrip edilmiştir.

Trilyeli tarihçi Euangelides, manastırın gelir kaynağı olarak meyve bahçelerinden elde edilen mahsulü göstermektedir. Bu ifade günümüzde ormanlık alan içerisinde yer alan manastırın bir zamanlar meyve ağaçları ile çevrelediğine işaret etmektedir.

Manastır kompleksine Trilye'den

Resim 08

Resim 10

Resim 12

Resim 09

ve bakımsızlık yüzünden, özellikle de define kazıları ile her geçen gün biraz daha fazla tahrip olmaktadır. Manastıra ulaşım sağlayan antik yol da tarlaların içinden geçen kadastral yol güzergâhında kalması nedeniyle, yok olma tehlikesi ile karşı karşıyadır.

Mudanya'nın kültür turizmi açısından çok önemli olduğunu düşündüğümüz antik yol ve manastır kompleksinin korunarak gelecek nesillere aktarılması bir vatandaşlık görevidir. El ele vererek bu değerlerimize sahip çıkmalıyız. Korumanın en iyi yollarından birisi, alanı ziyarete açarak bölgeyi ıssızlıktan kurtarmaktır. Bu konuda yetkililerin gerekli duyarlılığı göstereceklerine inanıyoruz.

Resim 13

Resim 14

doğrudan ulaşan düzenlenmiş bir yol ile ulaşılmaktadır (Resim 14). Moloz taşlar ile döşeli antik yolun izleri günümüzde yer yer hâlâ izlenebilmektedir. Yolun ortasının yüksek ve kenarlara doğru bombeli yapısı, taşların diziliş şekli, kesitten izlenebilen dolgu tabakası Roma İmparatorluk Dönemi yollarını anımsatmaktadır. Bu çıkarımdan hareket ederek yolun aynı zamanda Myrleia / Apameia-da'dan gelip Trilye üzerinden Caesarea Germanica kentine ulaşan antik yol olabileceğini düşünmek hatalı olmayacaktır (Resim 15).

Manastır kompleksinde kilise hariçindeki diğer yapılar sadece temel kalıntılarıyla günümüze ulaşabilmiştir. Kompleks, ahır olarak kullanılması

Kaynakça

Kaya 2015, E. Kaya, "Trigleia Ioannes Theologos Pelekete (Aya Yani) Manastırı: Tarihi, Mevcut Mimarisi ve Geleceği", Zeitschrift für die Welt der Türken 7, 2015, 305-329.

Mango-Ševčenko 1973, C. Mango, - I. Ševčenko, "Some Churches and Monasteries on the Southern Shore of the Sea of Marmara", Dumbarton Oaks Paper 27, 235-277.

Pekak 1995. M. S. Pekak, Orta Çağın Önemli Bir Hıristiyanlık Merkezi: Zeytinbağı (Trilye) ve Ioannes Theolohos Pelekete (Aya Yani) Manastırı. Memoriam İ. Metin Akyurt Bahattin Devam Anı Kitabı Eski Yakın Doğu Kültürleri Üzerine İncelemeler içinde (İstanbul), 289-301.

Resim 11

Resim 15